

МОРФОЛОШКЕ ОДЛИКЕ РУКОПИСА ПОКЛОЊЕНИЈЕ ГРОБУ ГОСПОДЊУ (1734) АНДРЕЈА ПЕТКОВИЋА

У раду су праћене и анализирани морфолошке одлике језика путописа *Поклоњеније гробу Господњу* Андреја Петковића из 1734. године. Примећено је да се у деклинацији и конјугацији јављају српске народне и српскословенске језичке црте. Њихов удео варира у зависности од тематике текста. Више српскословенских особина (наставци деклинационих типова који су се изгубили у народном језику током историјског развоја, употреба партиципа) има у деловима текста у којима се описују цркве и износе детаљи из живота Исуса Христа. Српске народне црте, општештокавске и локалне, шумадијско-војвођанске (одлике деклинације и конјугације, додавање партикула) долазе у опису путовања.

Кључне речи: *Поклоњеније гробу Господњу*, Андреј Петковић, морфолошке одлике, српскословенски, српски народни језик, шумадијско-војвођански дијалекат.

0. Путопис Андреја Петковића *Поклоњеније гробу Господњу* из 1734. године, откривен и објављен релативно скоро [Петковић, 2008], представља занимљив материјал за различита истраживања. Он не само да попуњава празнину у српској књижевној и културној историји [Цветковић Теофиловић, 2015: 480] већ, будући писан српским народним и српскословенским језиком [Петковић, 2008: 21; Јовић, 2013: 262], доноси податке значајне за формирање слике о шумадијско-војвођанском дијалекту у то доба.³

¹ nada.jovic@filfak.ni.ac.rs

² Овај рад рађен је у оквиру пројекта *Историја српског језика* (178001), који се реализује у сарадњи Филозофског факултета у Новом Саду, Филозофског факултета у Нишу и Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу, под покровитељством Министарства просвете, науке и технолошког развој Републике Србије.

³ Досадашња истраживања фонетског нивоа рукописа показала су присуство српскословенских, рускословенских, општијештокавских, али и уже шумадијско-војвођанских-банатских говора, претежно оних тамашког типа попут: мешања префикса *пре-* и *при-*, изједначавања и мешања африката, промене *љн* у *јн*, облика *тороњ* и сл. [Јовић, 2013: 262].

н|ем 46/18-19, вказатель светн|мь местоь 22/12-13;⁷ н горе 8 квѣтъ 7/1, на перъ 8/14, по савршенню славѣн црковнон 23/1-2, 8 свилн н златъ 31/5, глѣданюѣн на овомъ светѣмъ мѣстѣ 41/4-5.

1.2.1. Српскословенски су облици инструментала једине по консонантској промени [Николић, 1987: 137; Драгин, 2008: 57], који долазе у окамењеној конструкцији:

н|менѣмъ ѣнрѣ 2/13, човека н|менѣмъ ѣнринеа 48/15-16 (sic!).

1.2.2. Именица *подне* редовно се среће у старословенском и црквенословенском лику [Словѣник: полоудьне, отъ полоудьне; Петковић 1935: поладень, на поладне] и са наставком некадашње консонантске промене:

ω/т/ поладне 3/5, 4/8, на поладне 3/9, 13, 4/14, 20-21.⁸

1.3. Именице женског рода (и мушког рода) на *-а* у једнини, чешће него именице мушког и средњег рода, долазе и са српскословенским наставцима, иако је општи утисак да се деклинирају у духу српског народног језика.⁹

1.3.1. У генитиву једине бројни су примери са наставком *-е*, уопштеним у већини штокавских говора од најстаријих споменика [Белић, 2006: 180; Даничић, 1874: 16]:

за една кѣѣ висне 5/4-5, пѣнь воде 7/4, ѿд ѿне воде 7/14, ѿ стра н слѣ гѣе 9/19, нс планине 10/9, нз воде нзидѣ 13/2-3, нзѣ нафе 16/9, сваке верѣ 20/2, тѣ с среда земле 32/4, ѿзго естъ пѣпака земле 32/6, нз доскѣе 39/7; ω/т/ паше 4/7.¹⁰

1.3.1.1. Забележен је један сигуран пример у коме се чува српскословенски наставак *-и<-*у*, који су имале именице тврде **а* промене, али се ја-вља и код именица **ја* промене [Драгин, 2008: 59]:

владнѣце нашѣн бѣн 44/13-14.

1.3.2. У дативу једине долази народни наставак *-и*:

ѿ повелѣнна дѣвн бѣн 7/4, капню глѣдн портѣ палатн давнѣвн 20/4-5, ѿ дѣ/с/

⁷ С тим да и оне, као и именице мушког рода у Петковићевом путопису, у инструменталу једине чувају разлику старих меких и тврдых основа у виду наставака *-ем/-ом*, што данас није одлика говора Баната шумедијско-војвођанског дијалекта у којима је уопштен наставак *-ом* [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 46-47].

⁸ У говорима Баната данас је *подне* и *подна* [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 55].

⁹ У примеру – ндеже жнѣе ѣн николае 12/2-3 – лично име *Никола* долази у облику номинатива једине као у румунском, што говори о томе да је аутор путописа имао додира са овим језиком.

¹⁰ Биће да је генитив употребљен и у примерима: н према тѣ аде глѣдацио 12/8, прамѣ свѣте] азѣе естъ прианка ча/с/наго крѣка 38/7-8 (sic!). Предлог *према/прама/спрем(а)/спрам* у банатским говорима иде и са генитивом, када има месно и апстрактно значење [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 323], и са дативом, најчешће у апстрактном значењу, код поређења са нечим уз констатацију еквивалентности, као и за означавање правца. Месно значење ових предлога уз генитив бележено је само у тамишкој зони (исто: 332).

ноу страњх палати 20/5-6, по савршенню славѣн црковнон 23/1-2,¹¹ он є исказдо царнци еленн 36/15, вчешти се книги 49/5-6.¹²

1.3.3. Вокатив једнине именице *братија* има наставак *-е*:

братне 10/1, не вжасанте се братне 10/2, братне мога тако да знате 40/19, који се, према Ђ. Даничићу [1874: 32] и А. Белићу [2006: 181], среће у споменицима од 13. до краја 17. века и као народни наставак, тако да се не мора неизоставно третирати као српскословенски, иако на то упућује садашње стање у банатским говорима.¹³

1.3.4. У инструменталу једнине осим народног наставка *-ом*:

вода| подь црквољь 7/19-8/1, прѣдь тољь нконољь 33/16,

1.3.4.1. у једном примеру, који се може сматрати колокацијом у религијском дискурсу,¹⁴ долази српскословенски наставак *-оју*:

снолю гѣ/да нашего ис хста 31/21-13.

1.3.5. Локатив једнине именица женског рода на *-а* има српски народни наставак *-и*:

ва басакон потребн 2/15, на водн 8/1, н тан є столъ ва црквн 17/5, в дншнци 28/5, в свнлн 31/5, в єднннн рѣкн 31/15,¹⁵ на срѣдн 32/14, по свнлн 33/13, в велнкн црквн 34/9, на главн 38/14.

1.4. Именице женског рода на консонант посведочене су у генитиву једнине са уобичајним наставком *-и*, као и у акузативу једнине без наставка: чѣсть ѿд ѿне тѣ/сти 28/22-23, ѿдъ рѣжн 41/2; в варошь 3/8, 11, 19, тѣ ноѣ 9/6.

1.4.1. Именица *црква*, осим што има српске народне наставке именица женског рода на *-а*,¹⁶ долази и у номинативу *црков* (рус. *церков*, са србизацијом на фонетском нивоу), па се деклинира као именице женског рода на консонант:

¹¹ У овим примерима употребљен је посесивни датив уместо генитива, што је, како примећује И. Грицкат [1972: 80–81], балканизам грчког порекла. На овакво тумачење упућује синтагма славѣн црковнон, док се у прва три случаја може помишљати и на српскословенски генитив са наставком *-и*.

¹² У овом случају изостаје алтернација *г : з*, што је, иначе, карактеристика банатских говора [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 59–60].

¹³ Према опису у Ивић, Бошњаковић, Драгин [1997: 60–61] вокатива са наставком *-е* код именица женског рода данас практично нема.

¹⁴ Што показује и наставак *-его* присвојне заменице.

¹⁵ Ни у овом примеру нема алтернације *к : ц*, што је одлика и банатских говора [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 60].

¹⁶ Уп. 1.3.4, 1.3.5: ва црквн 17/5, подь црквољь 8/1, и у множини 1.5.1.1: свете цркве гледати 5/17, гледасдо цркве наше 10/18, пондесдо ванштара ва велнке н саборне цркве 24/7-8.

и та є црковъ зело велнка 6/10, и та є црковъ храмъ светаго ѿсворѣна 17/6, та црковъ не слажн 19/6; прводем гледасмо црковъ светаго димитрија 5/17-18, ва црковъ 7/3, 8 црковъ стѣго динне 7/16, ндосмо доле подь црковъ 8/2, красити црковъ велнкю 32/2.¹⁷

1.4.2. Именица *вече* потврђена је у акузативу једнине и женског је рода: тѣ вѣте призваше 22/9-10, тѣ вѣте 24/7.¹⁸

1.4.3. У инструменталу једнине именице женског рода на консонант долазе искључиво са српскословенским наставком -ню, при чему је именица *ноћ* употребљена са српскословенским фонетским особинама и у прилошком значењу, а именица *радост* у колокацији *радост велија*:

гледасмо ноциню 11/6, са радостню велню 22/8, са радостню 31/9-10, са радостню велнею 42/5.

1.5. Множину именица у путопису Андреја Петковића одликују, с једне стране, наставци карактеристични за већину српских штокавских говора, а са друге, архаични наставци, од којих су неки шумадијско-војвођански дијалектизми, а други српскословенски.

1.5.1. У номинативу и акузативу множине именица сва три рода долазе и народни и српскословенски наставци.

1.5.1.1. Облици номинатива множине именица мушког и женског рода који се јављају у путопису не одступају од стања у већини српских народних говора па и у банатским говорима:

кестени и вораси 10/8, а тврци држе кљачеѣ 22/17, дн се патриархи погребзю 23/1;¹⁹ две неделе 5/15-16, свете цркве гледати 5/17, на велнке ширине и пчтине морске 11/17, пондесмо ванѣтара ва велнке и саборне цркве 24/7-8,²⁰ ·3· свеће 31/15.

1.5.1.1.1. Именица *дан* у бројним конструкцијама има облик *дни*, са неслоговним обликом основе и наставком -и:

·2· днн 10/4, 15, 17; ·3· днн 10/11 (поред ·3· дна 10/13, 11/12), ·6· днн 11/14, ·12· днн 43/4.²¹

¹⁷ У говору Итебеја забележен је придев *црковни* [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 152], што показује да основа *црков* није била непозната бар у неким деловима Баната.

¹⁸ У банатским говорима претежно је средњег рода, али зна и за облике мушког и женског рода [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 56].

¹⁹ У последњем примеру нема алтернације х : с, што може бити и грешка у писању.

²⁰ У овом примеру, судећи према изгледу простора (скуп више цркава око надгробне цркве Исуса Христа у Јерусалиму), сматрамо да је употребљен акузатив множине, а не локатив једнине са српскословенским наставком -е.

²¹ Који се среће у говорима Баната [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 34]. В. фусноту 5.

1.5.1.2. Именице некадашње консонантске промене са проширењем *-s-*, *чудо* и *небо*, долазе са проширењем у номинативу и акузативу, што је српскословенска особина, позната и народним говорима [Брозовић, Ивић, 1988: 23], па и говорима Баната [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 50]:

тв се н данасъ чѹдеса показзю 18/7; на небеса 43/9.

1.5.1.3. Српскословенски су облици номинатива и акузатива множине именица женског рода са наставком *-и* у примерима:

н видше жени ризи леж/ѣ/ще 30/2, кадъ саставишь ѿбдѣе (sic!) песници 32/9.

1.5.2. У генитиву множине такође се јављају и новији, општештокавски, и старији, српскословенски наставци.

1.5.2.1. Генитив множине именица сва три рода (осим именица женског рода на консонант) најчешће има српски народни наставак *-а*:

внине ·5· басидака 6/17, нѣа стѣпава (sic!) 6/2, ·10001· стапова 6/3, ·12·|басидака 8/2-3, н тв внсло ·15· дана 9/1, вонн житела 11/1-2, ·70· ндола славжителски свещеника 13/5-6, мложство арапа 16/5-6, ·5· гроша 23/21-22, внше тѣ стѣпова 27/5-6, внше тн пенцера 27/7; ·12000· кѣка 12, млож|жства рѣва зело големи 12/8-9, ѿ/т/ ннн страна 16/3, пѣна стрела 21/3, пѣна панцирн| кошѣла н капа н пѣшке (sic!) фнтнлѣта 21/7-8, вера свакоѣакн 30/18, ѿ васи зѣмала 30/20, а вонн свеѣа ·6· 33/8; м/л/оо чѹдеса 18/5.

1.5.2.2. Именице женског рода на консонант у генитиву множине имају наставак *-и*:

нашн хрстнански црквн нѣа 8/15-16,²² доста| нечнсти ст/бѣ|рн бацали 36/7-8.

1.5.2.3. Од именице *рука*, генитив множине је *руку*:

ѿ неговн рѣкѣ 31/18.

1.5.2.4. У деловима текста који се односе на догађаје непосредно везане за Исуса Христа, генитив множине именица је српскословенски, без наставка, али са проширењем *-ов-* из народног језика у примеру *весоѣв*:

дн се јавн ѣс хс марнн| магдалинн н ѣз не нѣгна 7· вѣ/ѿ/вѣ 28/17-18, єдинѣ ѿ/т/ воннѣ 38/20.

1.5.3. Датив множине именица потврђен је у Петковићевом тексту са народним наставком *-ма* у мањем броју случајева, а чешће са српскословенским наставком *-омѣ*.

1.5.3.1. У два примера среће се народни завршетак *-ма*:

даде конѣа зѣбъ 19/18,²³ те аѣна|ма свеѣе пали 30/15-16.

²² Овакав облик генитива множине одговара номинативу *црков*, док се од *црква*, према материјалу у Ивић, Бошњаковић, Драгин [1997: 62], у банатским говорима шумадијсковојвођанског дијалекта не јавља облик генитива множине *цркѣ*.

²³ Са карактеристичном редукцијом *-и-* у наставку *-има*, која се јавља како у Банату, тако и у

1.5.3.2. Више пута долази српскословенски наставак -омь код именица мушког рода:

даю драчь твркомь 8/14, понде їѣ ѣѣ ѣѣнкомь 45/5, рече конномь 46/18, готовила єло дансторомь 48/21.

1.5.4. Инструментал множине именица и мушког и женског рода има архаичне наставке.

1.5.4.1. Именице мушког рода јављају се једино са наставком -и, који је српскословенски, али се као архаичан сачувао у банатским говорима [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 25–26], где долази уз предлоге, као и у примерима из текста *Поклоњенија*:

са свонца сародници 9/9-10, предь ѣѣници 13/14, надь тидя стѣпови 27/4, заедно са екресери 36/5 (sic!), са екерн и са копнець 45/2.

1.5.4.2. Именице женског рода, које су потврђене у инструменталу множине у путопису Андреја Петковића, имају српскословенски наставак -ади:

обѣчено прѣ/красница одеждади 31/4-5, све са свещадн 22/13, са љ/веѣадн 31/14, меѣѣ тидя нконади 33/12.²⁴

1.5.5. Локатив множине именица мушког и средњег рода јавља се само са наставком -и:

по пѣтовн 16/6, доле по стѣповн 27/15; пондосмо по свети мѣсти 24/17, што је познати архаизам и дијалектизам северних штокавских говора, па и банатских [Ивић, 2001: 102; Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 27–29, 48].

1.6. Личне и именичке заменице посведочене су претежно у народним ликовима, али је доста и српскословенских, а има и шумадијско-војвођанских дијалектизама.

1.6.1. Народни облици, пуни и енклитички, посведочени од личних заменица првог, другог и трећег лица одговарају ситуацији у савременом српском језику:

и ја самъ| єднѣ ѣѣѣ 21/4-5, и тако ди 2/11, за мене 2/13, ном. мн. ди 5/16, 8/2, 10/19, 23/1, 7, тѣ надь вѣстѣ 5/12; ѣ теѣн 24/18; и ко(н) неѣа 10/8, и ѣ неѣѣ 3/14, ди се ѣѣѣѣ 22/19, да га дрѣгн пали 11/7, а ди неѣа 23/17; с ноѣе 12/16, обѣрете нѣѣ спѣѣн 45/5-6; за соѣомь 12/13.

1.6.2. Српскословенски ликови долазе претежно на почетку текста, затим у описима цркава, као и у подсећањима на догађаје из живота Исуса Христа, везане за одређена места у Јерусалиму:

другим крајевима [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 24].

²⁴ Све су контекстом и значењем везане за цркву, а неке имају и фонетске српскословенске особине (одеждади, свещадн).

азъ грешни| андрен петковнѣъ 2/5-6, азъ 2/14; н не ведн гдѣ поло| положнше его 29/6-7, н трновъ венаць положнше| на главѣ его 37/1-2, на главн его 38/14, едѣ 2/15, ѿвѣщаше едѣ н рекоше 29/5, ребра едѣ 38/21, ен 42/10, без се сваднле "2" паше междѣ собою за десетакъ 16/6-7.

1.6.3. Датив и инструментал множине личних заменица првог и другог лица са наставком *-ми* представљају војвођански дијалектизам данас редак у банатским говорима [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 82]:

тѣ наѣн 5/8, на сретенне наѣн 20/3, н тѣ наѣн придикѣ говорн|ше 22/14-15, ка наѣн 43/5; с наѣн 9/3, 8; до сего лн дна не бн са ваѣн 47/1.

1.6.4. Заменица трећег лица у инструменталу и локативу множине има нови наставак *-ма*:

царъ давидъ с ннѣа коекаѡ 21/4, меѣѣ ннѣа 27/4, по ннѣа 27/16, ѣ ннѣа 33/7.

1.6.5. Именичка заменица за ствари употребљена у релативном значењу јавља се у облику *што*:

гдн що 2/14, що є коѣе 2/16.²⁵

1.7. Придеви и придевске заменице у тексту *Поклоњенија* деклинирају се као у народном језику, али се у одређеним падежима јављају српскословенски наставци.

1.7.1. Међу облицима придева и придевских заменица мушког и средњег рода у једнини, који су потврђени у већини падежа и углавном су народни, ипак су најупадљивији српскословенски облици у генитиву једнине.

1.7.1.1. Генитив једнине придева мушког рода посведочен је у оба вида, с тим што у одређеном виду придева, као и код придевских заменица, долазе и српскословенски и српски народни наставци.

1.7.1.1.1. Облици неодређеног вида мушког рода са наставком *-а* прилично су чести:

чловека зело блага н добра 2/12, ѡ/т/ зелена мермера 6/16, ѡ/т/ бела мермера 21/11, гроба гѣа 24/12-13, ѡ/т/ прекрасна зкрашенна 24/19, плоча ѡ/т/ бела мермера 30/8, ѡ/т/ чнста злата 38/10; виднѡ ѡвна свежана 22/20.²⁶

²⁵ Који је обичан у овом случају у банатским говорима [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 98–99].

²⁶ Што је и данас широко заступљено у банатским говорима, и што се објашњава обличким слагањем придева и именице у генитиву (и акузативу) једнине мушког рода и генитива једнине средњег рода типа: *от Митрова дна, барена кромпира, до ова доба* [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 108–111].

1.7.1.1.2. Генитив једнине одређеног вида придева мушког рода²⁷ врло је редак са народним наставком, што важи и за придевске заменице:

ω/т/ вншега краа до нижнега 38/7; нс кога є ωгань нзн|шаω 23/3-4.

1.7.1.1.3. Српскословенски наставак *-аго* [Младеновић, 1977: 4, Драгин, 2008: 61] у генитиву једнине придева мушког рода одређеног вида, као и наставци *-ого/-ево* код придевских заменица представљају маркантну црту текста *Поклоњенија*, а јављају се у контекстима везаним за религију, што се јасно види из примера:

н /с/ветаго| дха 2/2-3, на светаго нлино пророка 3/4-5, првомь гле|дасмо црковь светаго димитрија 5/17-18, в црковь стѣго мнне 7/16, нкона| светаго димитрија 8/5-6 (sic!), гробь стѣго лазара 12/7-8, храмь светаго кесорѣна 17/6, храмь светаго накова 23/1-2, ндосмо вань/та/рь светаго н животвореца/гѣо/ гроба гѣа 24/13, благого бѣа 28/23, нше|мо нсєса распетаго н не веин где поло| положнше єго 29/5-7, шаствнє дѣха светаго 30/16-17, поста великаго 32/1, антнѡн|с/каго 32/22, ча/с/наго древа 38/8, предь до|момь богатаго 48/18-19, ω/т/ вншега| краана до нижнаго 49/3-4; їерусалимского 32/21, благого бѣа 34/22;

ω(т) того часа 35/6; колнко кого бл| благи богь наставно 24/3-4, рече нмь ангель кого нше|те 29/4-5; нсака снна свого 22/18-19;

гробь гѣн нашего їс хрѣта 22/4, гробь гѣн нашего нсєса хрста 22/4, гѣс|да нашего 31/13, 38/19, силою гѣс|да нашего ис хста 31/21-13.

1.7.1.2. Датив и локатив једнине придевских заменица и придева мушког (и средњег рода) у већини случајева долазе са покретним вокалима *-е* и *-у*, што је особина народног језика [Брозовић, Ивић, 1988: 27], с тим што су облици на *-омь/-емь* и српскословенски [Младеновић, 1977: 5].²⁸ Остали облици су ретки: неодређени вид придева (1.7.1.2.2) и облик одређеног вида са српскословенским наставком *-ьмь*, старе придевске промене (1.7.1.2.3).

1.7.1.2.1. проговорил| црковномь сннѣ 8/6-7, дадо|ше благоме спасетнѡю 48/10-11; в светомь| єнванѣлнѡю 19/7-8 (sic!), на до/н/немь краю 33/5;²⁹

н в томь| градѣ 12/6-7, на то|ме пенцєрѣ 21/10-11;

1.7.1.2.2. на ωбрѣчѣ гвозденѣ кано полелен 21/15;

1.7.1.2.3. гледа|юѣн на ωвомь светѣмь местѣ 41/4-5.

1.7.1.3. Инструментал једнине придевских заменица мушког рода јавља се у духу народног језика са покретним вокалом *-е*:

надь | тнме каменомь 30/2-3, н ланѣць концє є мѣченѣ 18/3-4.

²⁷ Ретки су и облици номинатива мушког рода одређеног вида: азь грѣшнн 2/5, благи богь 2/10.

²⁸ Данас у говорима Баната у овим падежима нема покретних вокала [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 111, 114].

²⁹ Нема наставак *-им* који се јавља у тамишкој зони банатских говора у дативу и локативу једнине придева и придевских заменица мушког и средњег рода [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 112-114, 116-119].

1.7.1.3.1. Придеви мушког и средњег рода у инструменталу једине долазе са наставком *-им*:

за божиць гроб(о)/и/ 28/5, н многоце|ненима каменнець искнѣно 33/13-14.³⁰

1.7.2. Облици придева и придевских заменица женског рода у једини имају народне наставке, често уз додавање партикула. Од тога одступају облици акузатива и инструментала одређеног придевског вида, који су српскословенски.

1.7.2.1. Придевске заменице женског рода у једини не показују специфичност у промени у односу на савремени српски језик:

н та є црковъ зело велнка 6/10, н та є црковъ храмъ светаго ѿсѡрѣна 17/6; н према те аде 12/8;³¹ предъ томъ нконодъ 33/16; то є 8 ти палати давновн 21/20, ва васакон 2/15.

1.7.2.1.1. Присвојна заменица трећег лица женског рода гласи *њезин*:
незиннь ѡбразъ пислѡ 7/9.³²

1.7.2.2. Генитив једине придева женског рода јавља се у путопису А. Петковића са партикулом *-и*, што је народна особина [Даничић, 1874: 161]:

ѡ/т/ светен н велнке н саборне цркве 22/2-3, светей теѡдорне 7/17, храм| светен бѣгороднѣ 7/18-19, ѡ/т/ радости велнен зело 24/18-19, гробъ пресветен владнѣнѣ нашен бѣн 44/12-14.

1.7.2.3. У дативу једине придева женског рода јављају се наставци придевске и заменичке промене.

1.7.2.3.1. Српскословенски наставак *-ен<-ћн* тврде варијанте сложене придевске промене [Даничић, 1874: 166; Белић, 2006: 250] долази на почетку текста у заклетвеној формули:

слава светен| єднносѡщен н неразделнен| тронци 2/3-5.

1.7.2.3.2. У осталим случајевима наставак је народни *-ои* из тврде заменичке промене [Белић, 2006: 250; Драгин, 2008: 61]:

по савршенню славѣн црковнон 23/1-2, 8 нашон велнокон цркви 32/5.

1.7.2.4. Акузатив једине придева женског рода одређеног вида има српскословенске наставке *-ю/-ою* и народни наставак *-у*.

³⁰ У овом примеру уз збирну именицу у инструменталу једине долази придев са покретним *-а*, као у множини. Иначе, у Банату збирне именице имају и множинску парадигму – *с камењима* [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 52–53], тако да контруенција *многоцењенима каменијем* можда одражава ову појаву.

³¹ В. коментар у фусноти 10.

³² Што није одлика банатских говора где ова заменица гласи *њози* и готово се искључиво јавља на ширем простору [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 82–83].

1.7.2.4.1. Наставак -ю је из српскословенске промене придева одређеног вида, а његовим сажимањем добија се народни наставак -у [Даничић, 1874: 169–170]:

1.7.2.4.1.1. светзю горз 10/14, горз таворскзю 13/4, красити црковъ велнкзю 32/2;

1.7.2.4.1.2. з велнкз| патрн⁴⁶хирню 22/8.

1.7.2.4.2. Наставак -ою налази се у синтаagmaма типа:

ѿ лекою странз олтарз б/4, ѿ лекою странз кораба 10/14, ѿ де'ною странз палатн 20/5-6.

1.7.2.5. Инструментал јединице придева женског рода одређеног вида долази са наставком -ю, вероватно са ослонцем на именицу уз коју стоји, мада је наставак познат у споменицима [Даничић, 1874: 177]:

са радостню велню зело 22/9.

1.7.3. Наставци множине придева и придевских заменица сва три рода народни су.

1.7.3.1. Генитив множине има наставак -и < -их, у духу народног језика [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1994: 339–340; Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 122]:³³

внше тї стзпова 27/5-6, внше тн пенцера 27/7;³⁴ ѿнн житела 11/1-2, а ѿнн свеџа "б" 33/8, ѿд ѿкн врата 39/17; ѿ/т/ ннн страна 16/3; вега свакоџакн 30/18, ѿ блшн земала 30/20;

цлож|жства рнега зело голедн 12/8-9, "70" ндола савжителскн свещеннка 13/5-6, ѿ/т/ неговн ржкз 31/18, а ѿнн свеџа "б" зело зкрашенн 33/8-9.

1.7.3.2. Датив и инструментал множине долазе са народним наставком -ма: меџз тнцл нкондн 33/12; са свонцл| сародннцн 9/9-10.

1.7.3.3. Локатив множине је такође народни, карактеристичан за банатске говоре [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 125-126]:

пакн пондосмо по светн местн 24/17.

1.7.3.4. Компаратив придева посведочен је од позитива *висок* и *низак*: ѿ/т/ вншега краа до ннжнега 38/7, ѿ/т/ вншега| крана до ннжнега 49/3-4.

2. Промена глагола

2.1. Презент глагола, који је слабо потврђен, не показује посебности које би, према овој категорији, везале језик писца *Поклоњенија* за неки одређени штокавски говор:

³³ Описујући језик Ђорђа Бранковића, И. Грицкат [1970: 91] приметила је да се -х губи најпре из наставка -их у генитиву множине заменичко-придевске промене. Ситуација у језику путописа А. Петковића [уп. и Јовић, 2013: 258–259] говори у прилог овом запажању.

³⁴ Не јављају се облици проширени почетним о- у вези са предлозима који су карактеристика српских војвођанских говора [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 129–130].

ндешь 32/17, дондешь 34/15, снѣшъ 34/16; бѣде 2/14, ѡзго естъ пѣпака земле 32/6,³⁵ прекрасно мирши 38/4;³⁶ држе 9/12; кажъ 8/18, 11/2, се... растаю 9/10-11, каде оперъ нозн 23/15-16, аце свеѣе вжнжъ 31/18.³⁷

2.1.1. Ретки српскословенски облици [Даничић, 1874: 274; Младеновић, 1977: 5] долазе у устаљеним склоповима и цитатима из *Новог завета*:

но вола твоа да бѣдетъ 45/4, ницеѣо нсѣса распетаго и не веѣн где полоѣ положнше его 29/5-7.

2.2. Систематско коришћење аориста и имперфекта приметио је најпре приређивач С. Бугарски [Петковић, 2008: 9]. Најчешћи су облици 3. л. јд. и 1. л. мн.

2.2.1. Облик 1. л. јд. долази без крајњег -х што је одлика народног језика [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1994: 340; Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997:179–180]:

недго 2/10, азъ ѡбѣща се 2/14-15.

2.2.2. Међу облицима 3. л. јд. аориста, који начином грађења не одступају од уобичајеног:

богъ исплнн 2/10, ѡбрете мн 2/12, придн ме 2/13, начѣ корабрѣв (sic!) начѣлнникъ 9/7, даде конда 19/18, нде се распе господъ насъ радн 24/10, дн се јавн ѿ хс марин 28/17, кон лн писѣ кон лн ѡнако вкѣврасн 33/10-11, понде ѿ хс 45/5, рече вонномъ 46/18;

2.2.2.1. издвајамо облике аориста од несвршеног глагола *живети*:³⁸
мирлнню ндеже жнве стн ннколае 12/2-3, ндеже жнве вбогн лазаръ 48/18;

2.2.2.2. и српскословенски облик 3. л. јд. аориста глагола *бити* – вистъ, који је чест у првом делу путописа у склопу тѣ намъ вистъ конакъ: 3/2, 7, 11, 17, 4/1, 4, 6, 5/12 – 14 30/1 итд.

2.2.3. У 1. л. мн. аориста једини је народни наставак -смо:

справнсмо 2/16, начѣсмо 2/17, глѣдасмо 5/17-18, 11/6, 12/8, доѣосмо 7/15, н тѣ внсмо 15 дана 9/1, не могосмо 9/5, однсмо 10/4, чекасмо 10/11, внсмо 10/17, плнсмо 11/18, вкресмо 12/2, ѡднсмо 17/1, 2, целнквасмо 24/11, понде'смо 24/7.³⁹

³⁵ Облик *јест* се може третирати и као српскословенски, међутим, забележен је и у делу тамишке зоне банатских говора [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1994: 363].

³⁶ Презентска основа глагола мирисати са -и- (мирши) заједничка је особина банатских говора, а тога има и шире у Војводини и ван ње [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 229–230, 445].

³⁷ Нема потврда уопштавања наставка -ду или ширења наставка -у, што је позната дијалекатска црта [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997:163–167, 168–172].

³⁸ И. Грицкат [1972: 87] упућује на истраживање обима употребе и значења аориста од несвршених глагола у старим српским ћирилским споменицима.

³⁹ Овај наставак данас није одлика банатских говора пошто се у 1. л. мн. употребљавају

2.2.4. У 3. л. мн. аориста наставак је *-ше*:

злегоше 9/6, всташе 9/11, пвстнше 9/13, вфатнше... сѣзаше 12/10, пр/с/взкоше... нзѣ|взкоше 12/14-15, призваше 22/9-10, ѿвещаше... н рекоше 29/5, виднше 30/2.

2.3. Осим аориста у приповедању је нешто мање имперфекта, најчешће од глагола *бити*.⁴⁰

2.3.1. У 3. л. јд. имперфекта забележени су глаголи:

беше 3/16, 5/19, 9/3, 10/14; невиѣаше 11/18, 13/1-2, вказатељ... н тѣ наци прндикв говорн|ше 22/12-15, држаше 45/1, дождаше 48/2, в|змѣшаше 48/2-3;

2.3.2. Облици 1. л. мн. долазе само од глагола *смети*:

не смеасмо ходити 14/3, не смеасмо ходити 16/4.

2.3.3. У 3. л. мн. појављује се само глагол *бити*:

а онн без латини 12/19, без се сваднле "2" паше 16/6-7.⁴¹

Грађа показује, с једне стране, да репертоар глагола употребљених у имперфекту није велики и да неки од њих имају и српскословенске фонетске одлике (дождаше, вазмѣшаше), што значи да их А. Петковић користи као књишке облике. С друге стране, облици са фонетским цртама народног језика (без, дождаше), доказују да је пре три века имперфекат, свакако, био живља категорија у банатским говорима, него што је данас.

2.4. Перфекат се гради на уобичајан начин, а среће се и крњи перфекат у приповедању:

да сѣ тврци доходни тѣ сѣ вода проспали 7/10-11, с проговорна 8/6, с покривао 8/7, сѣ... нздали 8/9-10, с било 8/18, нне побаввао 9/19, мѣ се тавно 22/19; него дошли на опроценне 9/9, пакн едань твртинь| вдарно топязоме тѣ мѣ се рѣка| ѿсѣшла пакн саде ѿпеть зазн|дали 6/ 7-10, вѣшо тѣда ради 20/5.

2.5. Плусквамперфекат, који једном долази у тексту *Поклоњенија*, гради се са имперфектом (в. 2.3.3).

2.6. Употреба партиципа (презента актива, презент пасива, претерита актива, претерита пасива) у атрибутој функцији, особина старословенског језика и његових редакција – среће се у тексту.

облици 3. л. мн. [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997:180]. Споменућемо овде и облик 1. л. мн. аориста *бимо*: док се вратисо вѣспеть н вѣдо вантарь 43/3-4, који је, иако познат народним говорима [Ивић, 2001: 120, 138], може бити, написан грешком.

⁴⁰ Он се и данас у облику 3. л. јд. чува у банатским говорима, из којих је имперфекат практично ишчезао и данас се користи у виду окамењених облика на *-ше* од глагола *бити* и *звати*: *беше/бијаше, зваше* [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997:176; Ивић, 2001: 102].

⁴¹ Овај облик није посведочен у говорима Баната [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997:176-177].

2.6.1. Партицип презента актива углавном се јавља са српскословенским фонетским одликама и српскословенским наставцима у атрибутој функцији (2.6.1.1), мада има примера и са штокавским *-ћ-* (2.6.1.2), као и примера у којима је употреба прилошка (2.6.1.1.1 и 2.6.1.2.1), што је у духу народног језика [Белић, 2006: 382]:

2.6.1.1. азъ грѣшни нмаю много желанне понти 2/5-7; къ светомъ и ж нкот|ворецомъ гробъ 2/8-9, ютръ свн|тающн наче корабрлъ (sic!) начельникъ| нзгонити 9/6-8, ванъ/та|рь светаго и животворецѣ/гѣ/ гроба гѣл 24/12-13, и виднше жени ризи лежѣще 30/2, обрете нхъ спещи 45/5-6, вчешти се кннги 49/5-6;

2.6.1.1.1. нзъ далеко зрѣштн а камолн нзъ блнзъ 50/3-4;

2.6.1.2. мн тѣ бнвлюѣн начесмо 5/16, в/зѣ/смо тескерѣ говорѣѣн цѣдвѣл 24/4-5,

2.6.1.2.1. глѣдаюѣн на окомъ светѣмъ мѣстѣ 41/4-5.⁴²

2.6.2. Партицип презента пасива, српскословенски облик непознат народним говорима [Даничић, 1874: 370], јавља се у тексту *Поклоњенија* у устаљеним изразима са глаголима *звати* и *глаголати*, са наставком *-ми* уз именице сва три рода:

село зовеѣн| сланци 3/5-6, в прво село тврско зовеѣн ражнъ 4/2, село зовеѣн| зовеѣн тнквешъ 4/21-5/1, село зовеѣн карнца 10/6; в варошъ зовеѣн гроцка 3/8-9, в варошъ зовеѣн асанъпашнна паланка 3/11-12, в варошъ зовеѣн гагоднна 3/19; в манастирѣ зовеѣн вннча 3/6-7, в ханъ зовеѣн масврнца 4/11;⁴³ капню глѣди портѣ палати давндовн 20/4-5.

2.6.3. Партицип претерита актива појављује се у српскословенском фонетском и морфолошком лику у делу текста везаном за живот Исуса Христа:

їѣ хїѣ приде... ншадъ мало ѿ/т/ ннхъ 44/20-22.⁴⁴

2.6.4. Партицип претерита пасива, данас трпни глаголски придев, ре-
дак је у тексту:

распадѣно 39/4, донѣшено 39/7.⁴⁵

2.7. Уз егзистенцијалне глаголе *има*, *имају* углавном долази номинатив: нма тасъ сребрнъ 7/14-15, тѣ нма свето тело 7/16-17, тѣ нма вода 7/19, тѣ нма нкѣна 8/5, нма долапъ 33/22; н горе в квѣтѣ нмаю ѿбразн како| да сѣ данасъ вкращѣнн 7/1-2, нма|ѣт| нкѣне московске :3: 33/7-8; нма стѣпава (sic.) ѿ/т/ мермера бѣла 6/2-3, нмаю| ѿлгара :3: 6/3-4, н нмаю канѣ :3: сандѣка 6/6.⁴⁶

⁴² У говору Баната овај облик је у изумирању [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 191].

⁴³ Уп. усамљену конструкцију у духу народног језика – в село зове се колари 3/10.

⁴⁴ Континуант овог облика у штокавским народним говорима, прилог времена прошлог, непознат је банатским говорима [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 161].

⁴⁵ У примеру *донѣшено* извршено је аналошко јотованье, познато говорима Баната [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 195].

⁴⁶ Оваква конструкција са номинативом уз глаголе *има* и *било* заједничка је особина говора

2.8. Пасив и рефлексивни облици пасива спадају у књишке, дакле српскословенске облике, чија је употреба била у прошлости живља него данас у књижевном језику [Грицкат, 1972: 90]:

тѣ наѣмъ бешѣ вазбранѣно 5/19, 6/13, ѿд ѡвн врата єдна сѣ зази|дана 39/17-18;
нища сѣ не вниѣашѣ такѣмо 11/18, дн сѣ патрнархн погрѣбѣю 23/1, ндѣ сѣ распе
господѣ насѣ радн 24/10.

3. Непроменљиве речи

3.1. Прилози су чешћи са покретним вокалима и партикулама (3.1.1), што је особина у духу народног језика [Белић, 2006: 89–91]. Мање је архаичних, српскословенских прилога (3.1.2).

3.1.1. ванѣ 11/10, вн|ше столова 33/6-7, горѣ 7/1, доле 8/2, кодѣ 8/9, мало ниже 43/11, ѿдоздо 8/1, ѿзго 32/6, ѿколо 6/17, ѿпетѣ 7/12, рано 9/6.

-а: кѣда 5/5, ѿ/т/кѣда 8/9;

-е: каде 12/13, 21/18, 23/15, 26/6, 29/3, 36/22, 38/12, првоме 22/13, 29/2, саде 6/8, 7/13, 19/5, 39/3;

-на: тѣна 5/6-7 (: тѣ 3/7, 9, 10, 12, 15, 17, 19, 4/1, 2 итд.);

-у: напредѣ 9/13, 14, 14/15, наза|дѣ 9/14-15, ѿ/т/кѣдѣ 44/9, ѿтѣдѣ 3/11, 13, 18, 4/1, 3, 6, 8, 10, 12, 14, 5/7, 7/2, 15, 17, 19/1, пото|мѣ 31/6-7,15, тѣдѣ 4;

3.1.2. абне 38/22 'одмах', блнзѣ 19/19-20, 20/1 'близу',⁴⁷ ванѣта|ра 24/7-8 и ванѣтарѣ 6/1,15, 24/11,12, 14, 29/2, 31/7 'унутра', зѣло 9/17, 10/8, 11/3, 16/9, 19/4, 27/16, 31/13 'веома', ндеже 13/5, 18/2, 22/18, 'где', ношню 11/6 'ноћу', такѣмо 10, 11/18 'само', тогда 30/18 'тада' [Ђорђевић, 1975: 207–208].

3.2. Предлози се, попут прилога, могу поделити на народне (3.2.1) и књишке, српскословенске (3.2.2).

3.2.1. до 3/1, за 2/13, 14, нз 3/3, 6/11, кѣ 2/8, кодѣ 8/9, на 2/7, 17, 3/4, ѿкроме 30/19,⁴⁸ према 12/8, прамѣ 23/14, 38/7-8,⁴⁹ подѣ 8/1, 2, 11/8, радн 24/10, с 9/8, 10, са 9/9, ѣ 3/2, 6, 8 итд.

Баната [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 309 – 310, 447].

⁴⁷ У говорима Баната, као заједничка особина кикиндске и тамишке зоне – *близо* [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 437].

⁴⁸ Употреба овог предлога спада у особине тамишке зоне банатских говора [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 466].

⁴⁹ Предлог *прама* са генитивом има месно значење само у тамишкој зони [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 332]. Уп. и фусноту 10.

3.2.2. ва 2/2, 5/13-14, 7/3; н ко(н) неґа 10/8, ω/т/ 3/1, 5, 6/2, 4, 16, 10/11, проз 34/19-20 'кроз' [Брозовић, Ивић, 1988: 37–38].

3.3. Везници су, такође, народни (3.3.1) и српскословенски (3.3.2.):

3.3.1. али 2/9, да 11/2, 7, зацо 28/19 'јер',⁵⁰ н 2/2, 8, 12, 13, како 7/5, 12/16, кано 6/6, 8/1, 21/15, коно 21/1 – сви у значењу 'као', неґо 9/5, 11/7, пакн 6/7, 8, 7/7, 18, 12/11, 22/19, 24/17 и пакъ 12/12 'па, пак', те 9/12, 11/11, що 2/16, 8/6, 14;

3.3.2. бо 10/14, 16/5, 45/9 'јер', јакко 32/7 'као'.

3.4. Партикуле су честе у тексту *Поклоњенија* и врло су разноврсне (в. 3.1.1 и 1.7.1.2.1). Јављају се уз прилоге и заменице, што је, као што је познато [Белић, 2006: 235], одлика народног језика.⁵¹

3.4.1. Српскословенска је једино партикула -же у примерима:

јакже ωтацъ снна 2/13, ндеже живе 12/2, ндеже свети нана 13/5, ндеже естъ глаба 18/2; петнже| данъ 13/3-4, танже данъ 9/4, 13/7.

4. Закључак

Морфолошке особине језика путописа *Поклоњеније гробу Господњу* Андреја Петковића из 1734. године чини скуп морфолошких особина српских банатских говора шумадијско-војвођанског дијалекта и српскословенског, српске редакције старословенског језика. Занимљиво је да у тесту ипак нису потврђени неки типични банатски дијалектизми.

4.1. Анализа морфолошких особина потврдила је општи утисак да је текст писан језиком који је врло близак савременом српском језику, што значи да има доста општијих штокавских особина.

4.1.1. Таква је деклинација именица сва три рода у једнини и множини, што укључује наставак -а у генитиву множине (више тн стъпова, мложства рнба, пвна стрела) и -ма у дативу множине (конма, ацнама).

4.1.2. Личне заменице се главнином својих пуних и енклитичких облика употребљених у тексту поклапају са стањем у савременом српском језику, па и заменица трећег лица у инструменталу и локативу множине има нови наставак -ма (с ннда, меѣв ннда, по ннда, в ннда).

⁵⁰ Банатски говори знају за овај везник [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997:431].

⁵¹ У банатским говорима не јавља се од поменутих партикула -у [Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: 293–296].

4.1.3. Придеви мушког рода јављају се у оба вида, а облици придева и придевских заменица сва три рода у једнини, потврђени у већини падежа, народни су (от вишега краа, дадоше благоме спасетню, на томе пенцера, на шбрѣг гвозден, видно шна свежана, за кожнѣ гробои, в нашон велнок цркви). Генитив множине сва три рода има наставак *-и* < *-их* (више ти стѣпова, шни житела, вера свакоаки, рѣна село голѣи), а датив и инструментал су на *-ма* (меѣш тѣма нконоаки, са швонѣ сародници).

4.1.4. У грађењу глаголских времена огледају се народне фонетске одлике, па облик 1. л. јд. аориста долази без крајњег *-х* (немого, азъ швѣща се), као и облик 3. л. мн. имперфекта (вѣс), а 1. л. мн. аориста има наставак *-смо*.

4.1.5. Уз прилоге и заменице јављају се партикуле (каде, првоме, саде, тѣна, напредѣ; благоме, томе).

4.2. Известан број народних језичких црта, углавном архаизама, везује се за шумадијско-војвођанске банатске говоре:

4.2.1. облици инструментала и локатива множине именица мушког и средњег рода са наставком *-и*, који се чува у банатским говорима уз предлоге (са швонѣ сародници, предѣ вѣнници, надѣ тѣма стѣпови; по пѣтовѣ, по стѣповѣ; по светѣи местѣ);

4.2.2. датив и инструментал множине личних заменица првог и другог лица са наставком *-ми* (наки, ка наки, с наки, са ваки);

4.2.3. именичка заменица за ствари употребљена у релативном значењу јавља се у облику *што* (гди шо, шо є коме);

4.2.4. жива употреба генитива једнине придева мушког рода неодређеног вида са наставком *-а* (от бѣла мѣрмера, от чѣста злата);

4.2.5. локатив множине придева са наставком *-и* (по светѣи местѣ);

4.2.6. везник *за што* у значењу 'јер'.

4.3. За тамишки тип банатских говора посебно су карактеристични:

4.3.1. генитив уз предлог *према/прама* (и према те аде гледасмо, прама свете азке естѣ) у месном значењу;

4.3.2. употреба предлога *окром*.

4.3.3. Изван свега наведеног, облик личног имена *Никола* (николае), са завршетком у номинативу једнине као у румунском, упућује на везе аутора са овим језиком.

4.4. Међутим, ипак изостају неке маркантне иновације војвођанских говора:

4.4.1. нема примера уопштавања наставка *-ом* у инструменталу једнине именица мушког и средњег рода;

4.4.2. код показне заменице *тај* не јављају се облици проширени почетним *о-* у вези са предлозима;

4.4.3. не јавља се наставак *-им* у дативу и локативу једнине придева и придевских заменица мушког и средњег рода, што је одлика тамишке зоне банатских говора;

4.4.4. нема потврда уопштавања наставка *-ду* или ширења наставка *-у* у 3. л. множине презента.

4.5. Насупрот бројним одликама српског народног језика, присутне су и разноврсне, али бројем потврда углавном усамљене, српскословенске морфолошке одлике, које се јављају у деловима текста где се описују цркве, помињу детаљи их Христовог живота, као и на самом почетку рукописа и у различитим колокацијама из религијског дискурса.

4.5.1. То су у деклинацији именица:

4.5.1.1. облик инструментала једнине по консонантској промени у окамењеној конструкцији (и^ни^нем^лъ љ^нр^л);

4.5.1.2. именица *подне*, која се редовно среће у старословенском и црквенословенском лику и са наставком некадашње консонантске промене (*ω/т/ полѡдне, на полѡдне*);

4.5.1.3. наставак *-и<-** у генитиву једнине именица женског рода на *-а* у једном примеру (*владѣице нашег бѣи*);

4.5.1.4. инструментал једнине именица женског рода на консонант и именица женског рода на *-а* са наставцима *-ню* и *-ою* (*гледасмо ношню, са радостню велню, слою гѣда нашег ис хста*);

4.5.1.5. номинатив и акузатив множине именица женског рода са наставком *-и* (*н виднше жени ризи лежѣше, кадъ саставнше ѡбѡе песници*);

4.5.1.6. генитив множине без наставка (*7^н бѣ/ѡ/въ, единъ ω/т/ воинъ*);

4.5.1.7. датив множине са наставком *-омъ* код именица мушког рода (*тѡрокомъ, вѣченкомъ, конномъ, мансторомъ*);

4.5.1.8. инструментал множине именица женског рода са наставком *-амн* (*ѡдеждамн, са свещамн, са свеѡамн, меѡ тнѡма нконамн*).

4.5.2. У деклинацији личних заменица такође има и српскословенских ликова (азъ, его, емѧ, ен, междѧ собою).

4.5.3. Код промене придева одлика српске редакције има:

4.5.3.1. у генитиву једнине мушког и средњег рода одређеног вида, где су наставци искључиво -аго и -ого/-его (светаго, велнкаго, богатаго, благого, того, свого, нашего), те ова особина доминира међу другим српскословенским морфолошким цртама;

4.5.3.2. у дативу једнине женског рода тврде варијанте сложене придевске промене, где долази наставак -ен<-ѣн на почетку текста у заклетвеној формули (слава светѣн| ѣдиносѣнен и неразделнен| тронци);

4.5.3.3. у акузативу једнине женског рода одређеног вида где су наставци -ю (светю горѧ, црковѧ велнкю) и -ою (ѡ левою странѧ).

4.5.4. У конјугацији српскословенски наставци се срећу:

4.5.4.1. у презенту, у устаљеним склоповима и цитатима из *Новог завета* (но вола твоа да бѣдетѧ, ицѣиѡ исѣса распетаго и не веи где поло| положише его);

4.5.4.2. у 3. л. јд. аориста глагола *бити* у склопу тѧ наѡ бнстѧ конакѧ;

4.5.4.3. у виду честе атрибушке употребе партиципа презента актива (ютрѧ свнтающи, ризн лежѣще, обрѣте нѧ спѣщи) и партиципа презента пасива (зѡвѣи).

4.6. Сваки од поменутих језичких слојева – опште штокавски, шумадијско-војвођански и српскословенски – чију слику с почетка 18. века даје рукопис *Поклоњенија гробу Господњу* Андреја Петковића, требало би сагледати на ширем језичком корпусу и у историјском контексту да би се одговорило на питања: зашто изостају поједини дијалектизми, има ли одређених правилности у чувању српскословенских морфолошких особина, каква је природа хибрида типа црковѧ, свеѣамн, дождѧше у овом периоду и сл.

4.6.1. Што се тиче питања одакле је родом био Андреј Петковић, морфолошка анализа поткрепила је фонетску у смислу потврде неких црта банатских говора (4.2) посебно њиховог тамишког типа и (4.3), а интересантан детаљ, свакако, представља и облик личног имена *Никола* (*Николаје*), које говори да аутору није био непознат румунски језик и да је, свакако, боравио у Румунском Банату.

Литература

- Белић, 2006: А. Белић, *Историја српског језика*. Изабрана дела Александра Белића; том. 4, приређивач А. Младеновић. Београд : Завод за уџбенике и наставна средства.
- Брозовић, Ивић, 1988: D. Brozović i P. Ivić. *Jezik srpskohrvatski/ hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Izvadak iz II izdanja Enciklopedije Jugoslavije, Zagreb.
- Грицкат, 1970: И. Грицкат, Белешке о језику Ђорђа Бранковића. Нови Сад: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XIII/1, 85–101.
- Грицкат, 1972: И. Грицкат, *Актуелни језички и текстолошки проблеми у старим српским ћирилским споменицима*. Београд: Народна библиотека СР Србије.
- Даничић, 1874: Ђ. Даничић, *Историја облика српскога или хрватскога језика до свршетка XVII вијека*. Београд.
- Драгин, 2008: Н. Драгин, О три култна списа из позног периода српске редакцијске писмености. Нови Сад: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* LI/1, 53–66.
- Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1994: П. Ивић, Ж. Бошњаковић, Г. Драгин, *Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта, Прва књига: увод и фонетизам*. Београд: Српски дијалектолошки зборник XL.
- Ивић, Бошњаковић, Драгин, 1997: П. Ивић, Ж. Бошњаковић, Г. Драгин, *Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта, Друга књига: морфологија, синтакса, закључци, текстови*. Београд: Српски дијалектолошки зборник XLIII.
- Ивић, 2001: П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика: увод и штокавско наречје*; (Приредио Драгољуб Петровић). Целокупна дела П. Ивића; т. 2. Сремски Карловци – Нови Сад : Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Јовић, 2012: Н. Јовић, Неке фонетске карактеристике друге књиге *Хроника Ђорђа Бранковића*, у: С. Бугарски, Љ. Степанов (ред.) *Државотворна идеја тројице српских великана: Ђорђа Бранковића, Доситеја Обрадовића и Саве Текелије*, Зборник радова са међународног научног скупа, Темишвар, 11–12. 11. 2011, Темишвар: Савез Срба у Румунији, 77–85.
- Јовић, 2013: Н. Јовић, Фонетске одлике путописа Андреја Петковића из 1734. године. *Годишњак за српски језик*, Година XXVI, број 13. Ниш : Филозофски факултет, 253–264.
- Јовић, 2014: Н. Јовић, О графици и правопису путописа Андреја Петковића из 1734. године. *Годишњак за српски језик*, Година XXVII, број 14. Ниш : Филозофски факултет, 137–155.
- Кашић, 1968: Ј. Кашић, *Језик Милована Видаковића*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Младеновић, 1977: А. Младеновић, Напомене о српскословенском језику. Нови Сад: *Зборник Матица српске за филологију и лингвистику* XX/2, 1–20.

- Николић, 1987: С. Николић, *Старословенски језик I, Правопис, гласови, облици*. Београд: Научна књига.
- Петковић, 1935: С. Петковић, *Речник црквенословенскога језика*. Сремски Карловци.
- Петковић, 2008: А. Петковић, *Поклоњење гробу господњем 1743* (Приредио Стеван Бугарски). Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Словњик: *Slovník jazyka staroslověnského*, ČSAV (Slovanský ústav). Praha, 1–52, 1958–1997.
- Толстој, 2004: Н. И. Толстој, *Студије и чланци из историје српског књижевног језика*. Београд – Нови Сад : Завод за уџбенике и наставна средства, Вукова задужбина, Матица српска.
- Цветковић Теофиловић, 2015: И. Цветковић Теофиловић, *Изрази за мере у путопису Андреја Петковића из 1734. године. Исходишта I*, Темишвар, Савез Срба у Румунији, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 479–487.

Nadežda D. Jović

**MORPHOLOGICAL PROPERTIES
OF THE MANUSCRIPT *POKLONJENIJE GROBU
GOSPODNJU (REVERENCE OF THE GRAVE OF THE
LORD) (1734) BY ANDREJ PETKOVIĆ***

Summary

The paper studies and analyses the morphological properties of the language used in the travel book *Poklonjenje grobu Gospodnju* by Andrej Petković from 1734. The declinations and conjugations are characterised by the linguistic traits pertaining to the Serbian and Serbian-Slavic languages. Their frequency varies depending on the content of the texts. The chapters describing churches and detailing the life of Jesus Christ are dominated by the Serbian-Slavic language properties (declinational suffixes that disappeared from the vernacular in the course of the historical development, the use of participle). The chapters depicting actual travelling are governed by the characteristics of the Serbian vernacular – Shtokavian, local and Šumadija-Vojvodina dialects (declinations and conjugations, adding particles).

Key words: *Poklonjenje grobu Gospodnju*, Andrej Petković, morphological properties, Serbian-Slavic, Serbian vernacular.

